

Μνήμων

Τόμ. 32 (2012)

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΝΕΟΛΑΙΑΣ ΣΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΩΝ ΑΝΑΔΕΙΞΗΣ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟΥ «ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΑΙΔΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΝΕΟΤΗΤΑΣ»

ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΣ Ε. ΣΚΛΑΒΕΝΙΤΗΣ

doi: [10.12681/mnimon.647](https://doi.org/10.12681/mnimon.647)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΣΚΛΑΒΕΝΙΤΗΣ Τ. Ε. (2012). Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΝΕΟΛΑΙΑΣ ΣΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΩΝ ΑΝΑΔΕΙΞΗΣ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟΥ «ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΑΙΔΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΝΕΟΤΗΤΑΣ». *Μνήμων*, 32, 245–253. <https://doi.org/10.12681/mnimon.647>

ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΣ Ε. ΣΚΛΑΒΕΝΙΤΗΣ

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ
ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΝΕΟΛΑΙΑΣ ΣΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ
ΤΩΝ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΩΝ ΑΝΑΔΕΙΞΗΣ
ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟΥ
«ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΑΙΔΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΝΕΟΤΗΤΑΣ»

Η συζήτηση για τις έρευνες και τις σπουδές με αντικείμενο τη νεολαία συμπίπτει με τη συμπλήρωση τριάντα χρόνων οργανωμένων ερευνητικών και συγγραφικών προσπαθειών από τους πρώτους ειδικούς φορείς που ιδρύθηκαν ή εξαγγέλθηκαν το 1982. Ο κύκλος μιας τριακονταετίας, μιας γενιάς, όπως έλεγαν οι παλαιότεροι, μοιάζει υπεραρκετός για να προκαλέσει απολογισμούς και χρήσιμους αναστοχασμούς, ίσως και ωφέλιμους, την ώρα που βρισκόμαστε στο κέντρο μιας εξελισσόμενης κρίσης που επηρεάζει δραστικά και τις σπουδές μας.

Ο πρώτος φορέας που ιδρύθηκε το 1982 ήταν το Ίδρυμα Ερευνών για το Παιδί, δημιούργημα του καθηγητή της Ιατρικής Σπύρου Α. Δοξιάδη (1917-1991), ιδρυτή του Ινστιτούτου Υγείας του Παιδιού το 1965 στο Νοσοκομείο Παίδων. Όταν, την άνοιξη του 1982, η νέα κυβέρνηση άλλαξε τη διοίκηση αυτού του Ινστιτούτου, ο Δοξιάδης με τους συνεργάτες του αποχώρησαν και αποφάσισαν τη σύσταση επιστημονικού σωματείου στηριγμένου σε ιδιωτικές χορηγίες, που θα διατηρούσε, από τις δραστηριότητες του Ινστιτούτου Υγείας του Παιδιού, την Ειδική Διαγνωστική Μονάδα και θα ανοιγόταν και σε άλλες δράσεις, για παράδειγμα σε αναθέσεις κοινωνιολογικών και ιστορικών ερευνών κάτω από τον γενικό τίτλο: «Ιστορία της παιδικής ηλικίας και των στάσεων κράτους και κοινωνίας απέναντι στο παιδί», οι οποίες οδήγησαν στις γνωστές μας 13 εκδόσεις βιβλίων του Ιδρύματος από το 1985 ως το 1992. Αυτά τα λίγα σήμερα για «το προδρομικό έργο του Σπύρου Δοξιάδη και του Ιδρύματος Ερευνών για το Παιδί», για να θυμίσω τον χαρακτηρισμό του Φίλιππου Ηλιού. Το έργο

Το παρόν κείμενο ανακοινώθηκε στην επιστημονική συνάντηση που συνδιοργανώθηκε από τα Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας και την Εταιρεία Μελέτης Ιστορίας Αριστερής Νεολαίας, με θέμα «Ιστορικές προσεγγίσεις για την ελληνική νεολαία στον 20ό αιώνα», και πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα στις 24-25 Φεβρουαρίου 2012.

του μπορεί να το παρακολουθήσει κάθε φιλέρευνος ξεφυλλίζοντας το περιοδικό *Παιδί* του Ιδρύματος, που κυκλοφόρησε από το 1982 ως το 1997 (τεύχη 1-61 και 2 τεύχη του 1996 και 1997 χ.αρ.).¹

Το Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολογίας² εξαγγέλθηκε από τον υφυπουργό Νέας Γενιάς και Αθλητισμού Κώστα Λαλιώτη (σύμβουλος του ο Πέτρος Ευθυμίου) τον Οκτώβριο του 1982, με σκοπό «την έμπνευση και ενίσχυση ερευνών που προάγουν την ιστορική γνώση για τη νέα γενιά στη χώρα μας». Στους επόμενους μήνες αναζήτησαν τα μέλη της Επιστημονικής Επιτροπής απευθυνόμενοι στον Φίλιππο Ηλιού. Αλλά δύο μέλη της Επιτροπής προστέθηκαν αμέσως, ο Σπύρος Ι. Ασδραχάς και ο Γιάννης Γιαννουλόπουλος. Το τέταρτο μέλος της Επιτροπής ήθελαν να είναι νεότερος και έκαναν πρόταση στον Αλέξη Πολίτη. Εκείνος αντιπρότεινε εμένα, πιστεύοντας ότι μπορούσα να τα καταφέρω σε ένα ρόλο συντονιστή που χρειαζόταν, κρίνοντας ίσως από τη συνεργασία μας από το 1978 τόσο στην Εταιρεία Μελέτης Νέου Ελληνισμού

1. Φίλιππος Ηλιού, «Ένα ερευνητικό πεδίο», *Μνήμων* 25 (2003), σ. 339. Τα βιβλία του Ιδρύματος Ερευνών για το Παιδί (με χρονολογική σειρά): Λουκία Μ. Μουσοπούρου, *Οικογένεια και παιδί στην Αθήνα. Αποτελέσματα μιας εμπειρικής έρευνας*, Εστία, 1985. Αφροδίτη Κούρια, *Το παιδί στη νεοελληνική τέχνη (1833-1922)*. *Εικόνες – αντιλήψεις*, Δωδώνη, 1985. Γιάννης Ληξουριώτης, *Κοινωνικές και νομικές αντιλήψεις για το παιδί τον πρώτο αιώνα του νεοελληνικού κράτους*, Δωδώνη, 1986. Δήμητρα Μακρυνιώτη, *Η παιδική ηλικία στα αναγνωστικά βιβλία, 1834-1919*, Δωδώνη, 1986. Γεράσιμος Α. Ρηγάτος, *Αρρώστιες και θάνατος παιδιών στη νεοελληνική λογοτεχνία (1821-1922)*, Δωδώνη, 1987. Γεράσιμος Α. Ρηγάτος, *Το άρρωστο και κακοποιημένο παιδί στη λογοτεχνία (1922-1988)*, Δωδώνη, 1989. Ελένη Καλλιγά, *Η πρόνοια για το παιδί στην Ελλάδα του 19ου αιώνα*, Δωδώνη, 1990. Πελαγία Σουτζόγλου-Κοτταρίδη, *Παιδί και υγεία στα πρώτα χρόνια της ανεξάρτητης Ελλάδας, 1830-1862. Μια κοινωνικο-ιστορική προσέγγιση μέσα από τον περιοδικό τύπο της εποχής*, Δωδώνη, 1991. Αφροδίτη Κούρια, *Εικόνες του παιδιού στην ελληνική τέχνη του 20ού αιώνα*, Δωδώνη, 1991. Βίκυ Πάτσιου, *Τα πρόσωπα του παιδιού στην πεζογραφία (1880-1930)*, Δωδώνη, 1991. Τερέζα Πεσμαζόγλου, *Το ηρωικό παραμύθι της Π. Σ. Δέλτα. Μικρό οδοιπορικό από τις αρχές στην ωριμότητα της παιδικής λογοτεχνίας*, Εστία, 1991. Γεράσιμος Ρηγάτος, *Η υγεία του παιδιού στη λαϊκή μας παράδοση*, Δωδώνη, 1992. Λυδία Παπαδάκη, *Η αλληλοδιδασκτική μέθοδος διδασκαλίας στην Ελλάδα του 19ου αιώνα*, Δωδώνη, 1992.

2. Η ιδιότητά μου ως εκπροσώπου της Επιστημονικής Επιτροπής του ΙΑΕΝ με έφερε πολλές φορές ως ομιλήτη στα συμπόσια, στις παρουσιάσεις βιβλίων του και στον εορτασμό της 20ετίας, το 2003, και στην παρουσίαση του DVD το 2011. Αρκετά από τα κείμενα αυτά έχουν δημοσιευτεί [*Μνήμων* 25 (2003), σ. 291-344 και *Τα Ιστορικά*, τ. 28, τχ. 55 (Δεκέμβριος 2011), σ. 480-506] και είναι φυσικό να υπάρχουν επαναλήψεις. Χρήσιμο για την ιστορία του ΙΑΕΝ είναι το εξής φυλλάδιο: *Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολογίας Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς, Ερευνητικό πρόγραμμα, Διεθνή Συμπόσια, Διαρκές Σεμινάριο, Δημοσιεύματα 1983-2009*, δεύτερη έκδοση, Αθήνα 2009 (47 σελίδες), με καταλόγους και πίνακες. Βλ. το ίδιο, με συμπληρώσεις, στο διαδίκτυο, στη διεύθυνση <http://www.iaen.gr>. Στο φυλλάδιο, σ. 36-37, βιβλιογραφούνται 16 αναφορές για το έργο του ΙΑΕΝ (1988-2004).

και στο περιοδικό *Μνήμων*, όσο και στο Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, στο οποίο είμαστε ερευνητές και συνεργαζόμαστε στην αναπτυξιακή του προσπάθεια.

Η πρώτη μας συνάντηση με τον Κώστα Λαλιώτη έγινε στις 22 Ιανουαρίου 1983 και τότε μας παρουσίασε το σκεπτικό για την ίδρυση του ΙΑΕΝ, το οποίο θα λειτουργούσε με την ευθύνη της Επιτροπής μας ακηδεμόνευτο, χωρίς άλλη θεσμική κατοχύρωση αλλά με δικό του προϋπολογισμό για έρευνες, εκδόσεις και συνέδρια. Μας διαβεβαίωσε ότι δεν θα υπάρξει παρέμβαση στο έργο μας, κάτι που τηρήθηκε τόσο από τον ίδιο όσο και από τους διαδόχους του. Εμείς είπαμε ότι θα τιμήσουμε τους κανόνες του επαγγέλματος του ιστορικού και ελπίζουμε ότι πείσαμε την επιστημονική κοινότητα ότι τους έχουμε ακολουθήσει 29 χρόνια τώρα.

Οι ρυθμοί με τους οποίους οργανώθηκε το ΙΑΕΝ, ήταν γρήγοροι. Σε λιγότερο από τέσσερις μήνες συντάχθηκε το «καταστατικό» κείμενό του, το προγραμματικό του πλαίσιο, που είναι γνωστό ως Στοχολόγιο. Δεν ήταν ένα πλήρες θεματολόγιο ιστορίας της νεολαίας αλλά ερευνητικοί στόχοι που συνδύαζαν στη χάραξή τους τα μεγάλα ιστοριογραφικά αιτούμενα με τις επιστημονικές διαθεσιμότητες στο σύνολο των καταξιωμένων ερευνητών, και κυρίως των νέων. Το κείμενο επεξεργάστηκε η Επιτροπή στις συναντήσεις της, που βασίστηκαν σε γραπτή πρόταση του Σπύρου Ι. Ασδραχά και δική μου συμπληρωματική.

Στις 2 Ιουνίου 1983 ο υφυπουργός έδωσε την πρώτη συνέντευξη Τύπου για το ΙΑΕΝ, παρουσιάζοντας την Επιτροπή του, μοιράζοντας το Στοχολόγιό του και τον κατάλογο με τις 14 πρώτες έρευνες που είχαν ανατεθεί. Οι αντιδράσεις που προκάλεσε ήταν ισοζυγισμένες, θετικές και αρνητικές, και είχαν πολιτική αφετηρία. Τα μέλη της Επιτροπής χαρακτηρίζονταν από «καταξιωμένους» μέχρι «αριστερούς». Η αντίδραση όμως της επιστημονικής κοινότητας ήταν θετική και εξελίχτηκε σε σχέση συνεργασίας και υποστήριξης τα επόμενα χρόνια.

Τα προβλήματα που αντιμετωπίσαμε ξεκινούσαν από το πλαίσιο, μέσα στο οποίο λειτουργούσε το ΙΑΕΝ: μια κρατική υπηρεσία, και μάλιστα νεοϊδρυμένη και ανοργάνωτη. Έπρεπε εμείς να οργανώσουμε τη λειτουργία της Επιτροπής, την επικοινωνία με τους ερευνητές και αργότερα με τους επιμελητές των βιβλίων και τους τυπογράφους, χωρίς γραφείο και γραμματειακή υποστήριξη και να προσαρμοζόμαστε στο πλαίσιο των διατάξεων και των κανονισμών της δημόσιας υπηρεσίας.

Δεν υπήρχε άλλος τρόπος από τη συχνή επικοινωνία με την πολιτική ηγεσία και την υπαλληλία του Υφυπουργείου, το οποίο από το 1986 έγινε Γενική Γραμματεία, και από την ετοιμασία όλου του απαιτούμενου έγγραφου υλικού από εμάς, για να προχωρήσουν οι συμβάσεις ανάθεσης των ερευνών, οι δημόσιοι διαγωνισμοί για την έκδοση των βιβλίων, οι παραδόσεις των έργων και οι πληρωμές στο πλαίσιο του ανελαστικού δημόσιου λογιστικού. Όλα αυτά ήταν

το απαραίτητο βάρος που έπρεπε να διεκπεραιώνεται, για να μπορούμε να βλέπουμε αρχικά το ερευνητικό έργο να επιτελείται και στη συνέχεια το εκδοτικό έργο να παράγεται, με βιβλία σημαντικά, επιμελημένα, λιτά και καλαίσθητα.

Πριν από όλα αυτά έπρεπε να βρεθούν οι ερευνητές, που δεν υπήρχαν, καθώς το ιστοριογραφικό αντικείμενο ήταν νέο και οι ειδικές σπουδές ανύπαρκτες. Έπρεπε να κινητοποιηθούν ενδιαφέροντα και να ενθαρρυνθούν οι νέοι κυρίως ερευνητές συγγενικών αντικειμένων, και ύστερα να στηριχτούν στις προσπάθειές τους να λύσουν θεωρητικά αλλά και τεκμηριωτικά ζητήματα της έρευνάς τους. Η πρόοδος του ερευνητικού προγράμματος και οι 11 νέες αναθέσεις του 1984 μας οδήγησαν στην απόφαση οργάνωσης ενός μεγάλου Διεθνούς Συμποσίου με θέμα «Ιστορικότητα της παιδικής ηλικίας και της νεότητας», στο οποίο παρουσιάστηκαν 43 ανακοινώσεις (21 από ερευνητές του ΙΑΕΝ, 10 από άλλους Έλληνες και 12 από ξένους ερευνητές). Το σκεπτικό το παρουσίασε ο Φίλιππος Ηλιού, ως πρόεδρος, στην εναρκτήρια συνεδρία:

Για την Επιτροπή μας, το Διεθνές αυτό Συμπόσιο που αρχίζει σήμερα, αντιπροσωπεύει ένα σημαντικό στάδιο και ένα πείραμα. Θελήσαμε, τώρα που πλησιάζει το τέρας του πρώτου κύκλου των συγκεκριμένων ερευνών, που έχουν αναλάβει πολλοί, νέοι κυρίως, μελετητές, και ετοιμάζονται να τις παραδώσουν στη δημοσιότητα, να υπάρξει η δυνατότητα να συζητήσουν με τους συναδέλφους τους τα πορίσματα των ερευνών αυτών, τις μεθόδους που χρησιμοποιήθηκαν και να υπάρξει ένας διάλογος που θα είναι ωφέλιμος για όλους.

Θελήσαμε, επίσης, να διερευνήσουμε τη συζήτηση και την προβληματική και προς τους ερευνητές που δεν μετέχουν άμεσα στα ερευνητικά προγράμματα που θα σας παρουσιαστούν στη συνέχεια, αλλά οι οποίοι, σε άλλους επιστημονικούς χώρους – Πανεπιστήμια, Επιστημονικά Ιδρύματα – ή μοναχικά, δουλεύουν σε θέματα παράλληλα με αυτά που μας απασχολούν, για να έχουν τη δυνατότητα να παρουσιάσουν, και αυτοί, τα πορίσματα των ερευνών τους, να συζητήσουν με τους συναδέλφους τους.

Θελήσαμε, τέλος, όλοι αυτοί οι προβληματισμοί που αρχίζουν ή που διευρύνονται, να διασταυρωθούν με τους προβληματισμούς και τις αναζητήσεις ξένων συναδέλφων, που δουλεύουν σε άλλες χώρες επάνω σε θέματα αντίστοιχα με αυτά που μας απασχολούν και που θα απασχολήσουν το Συνέδριό μας, γιατί πιστεύουμε, και γι' αυτό τους ζητήσαμε να λάβουν μέρος σε μεγάλο αριθμό στις εργασίες μας, ότι από τη συζήτηση και εμείς και αυτοί θα βγούμε ωφελημένοι.

Αυτό το ανοικτό πνεύμα που θέλουμε να διέπει τις έρευνες, τους προβληματισμούς και τις αναζητήσεις μας – ανοικτό πάντα στο διάλογο, ανοικτό πάντα στην αδογματίστη επιστημονική έρευνα, ανοικτό πάντα σε μια έρευνα που είναι ικανή και επιζητεί να θέτει υπό αμφισβήτηση τις κάθε φορά κατακτήσεις και τις βεβαιότητές της – είναι το πνεύμα με το οποίο ξεκινήσαμε τις έρευνες γύρω από την ιστορία της ελληνικής νεότητας, είναι το πνεύμα που

ελπίζουμε και ευχόμαστε να κυριαρχήσει και στο Συμπόσιό μας.³

Τα πρακτικά του Συμποσίου κυκλοφόρησαν το 1986 σε ελληνική και γαλλική γλώσσα και οι προσεγγίσεις τους βοήθησαν τους ερευνητές του ΙΑΕΝ αλλά και όσους ασχολήθηκαν με το νέο ιστοριογραφικό αντικείμενο: έγιναν βιβλίο αναφοράς για λόγους ουσιαστικούς, παρόλο που ενυπήρχε και το στοιχείο της πρωτοτυπίας και της πρωτιάς για το νέο αυτό ιστοριογραφικό αντικείμενο.⁴

Η επιτυχία του πρώτου Συμποσίου και η ευεργετική επίδραση στο έργο του ΙΑΕΝ μας οδήγησε στην οργάνωση του δεύτερου Συμποσίου το 1987, όταν ο αριθμός των ερευνών του ΙΑΕΝ έφθασε τις 47: «Πανεπιστήμιο: Ιδεολογία και παιδεία. Ιστορική διάσταση και προοπτικές». Τα Πρακτικά του εκδόθηκαν το 1989 και έγιναν αφετηρία για την εντατικοποίηση των ερευνών για τον πανεπιστημιακό θεσμό και την ιστορία του, όπως φαίνεται από τη βιβλιογραφία αλλά και τις έρευνες του ΙΑΕΝ.

Ός το 1989, έτος που αποτελεί τον τελευταίο χρόνο λειτουργίας του ΙΑΕΝ της πρώτης περιόδου του, ανατέθηκαν 63 έρευνες σε 68 ερευνητές και ερευνητριες για θέματα της σχολικής ζωής και της εκπαιδευτικής διαδικασίας, για τις νοοτροπίες και τις συμπεριφορές, τις φιλοσοφικές, παιδαγωγικές και ψυχολογικές θεωρίες για τη νεολαία, την κοινωνική ενσωμάτωση και τους κατασταλτικούς μηχανισμούς, τις νεανικές συσσωματώσεις, την παιδική λογοτεχνία και παραλογοτεχνία, την αναπαράσταση της παιδικής και της νεανικής ηλικίας στην τέχνη, τη λογοτεχνία και το θέατρο, την παιδική εργασία και τη μαθητεία στα επαγγέλματα, τη σχέση με την οικογένεια και, τέλος, τη νοσολογία και τη δημογραφική τύχη της νεότητας. Καταγράφηκε ακόμη ο νεανικός Τύπος (1836-1945), τα σχολικά εγχειρίδια Ιστορίας και Γεωγραφίας (1834-1914) και συντάχθηκε ο επιστημονικός κατάλογος των ελληνικών μαγικών παραμυθιών. Το εκδοτικό πρόγραμμα περιέλαβε και πολλά βιβλία που προέκυψαν από τις έρευνες, και έφτασε τις 22 εκδόσεις σε 29 τόμους και 13.000 σελίδες περίπου.

Το ΙΑΕΝ όμως «έκλεισε» το 1990, όπως και τα περισσότερα ερευνητικά προγράμματα Ιστορίας στις τράπεζες, θύμα της πολιτικής μεταβολής. Ποτέ δεν κοινοποιήθηκε και δεν αιτιολογήθηκε αυτή η απόφαση, αφού ο αρμόδιος γενικός γραμματέας δήλωνε ότι «δεν προτίθεται να διακόψει τη χρηματοδότηση μιας από τις λίγες τέτοιες προσπάθειες στον τόπο μας», αφήνοντας όμως το ΙΑΕΝ στην τύχη του να σιγοσβήσει.⁵

3. Πρακτικά του Διεθνούς Συμποσίου Ιστορικότητα της παιδικής ηλικίας και της νεότητας, Αθήνα 1-5 Οκτωβρίου 1984, τ. Α', ΙΑΕΝ, αρ. 1, Αθήνα 1996, σ. 25-26.

4. Φίλιππος Ηλιού, «Ένα ερευνητικό πεδίο», ό.π. Βλ. και Μαρία Παπαθανασίου, «Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας: εμπειρίες και σκέψεις», Τα Ιστορικά, ό.π., σ. 496-501.

5. Ντόρα Βυζοβίτου, «Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας», Διαβάζω, τχ. 253 (25.12.1990), σ. 21-23. Τριαντάφυλλος Ε. Σχλαβενίτης, «Άλλη άποψη για το Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας», Διαβάζω, τχ. 257 (20.2.1991), σ. 17-19. «Για την αντικειμενική

Η επιστημονική κοινότητα αντέδρασε με κείμενο διαμαρτυρίας που συγκέντρωσε 200 υπογραφές, ενώ το Πανεπιστήμιο Αθηνών και ο τότε πρύτανης Μιχάλης Σταθόπουλος βράβευσε το τελευταίο βιβλίο του ΙΑΕΝ, έργο του Παν. Μουλλά, σε μια εκδήλωση με ομιλητή και τον Κ. Θ. Δημαρά σε μια από τις τελευταίες δημόσιες εμφανίσεις του.⁶

Στις αρχές του 1994, και μετά την πολιτική μεταβολή, η Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς μας ζήτησε να συνεχίσουμε το έργο του ΙΑΕΝ. Ξεκινήσαμε και πάλι αλλά χωρίς τον Φίλιππο Ηλιού στην Επιτροπή, που δεν δέχτηκε να νομιμοποιήσει το παλαιοκομματικό παιχνίδι, το οποίο η κατάργηση του ΙΑΕΝ το 1990 πιστοποιούσε: κάποιοι εκπρόσωποι της πολιτείας ιδρύουν, άλλοι άλλου χρώματος καταργούν χωρίς αιτιολόγηση και κάποιοι άλλοι επανιδρύουν ζητώντας συγγνώμη για την κακή συμπεριφορά των προηγούμενων.⁷

Στη νέα περίοδο της λειτουργίας του, το ΙΑΕΝ στάλθηκε ως «φιλοξενούμενο» στο Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, σύμφωνα με τον οργανισμό της Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς, με δικό του προϋπολογισμό ετήσιο. Στο πλαίσιο ενός ερευνητικού κέντρου η λειτουργία του ΙΑΕΝ ήταν απλούστερη, καθώς οι μηχανισμοί του κέντρου αυτού ήταν έτοιμοι να το υπηρετήσουν. Πάντα υπήρχε το πρόβλημα της τακτικότητας της οικονομικής του στήριξης, παρ' όλη την προσπάθεια των γενικών γραμματέων Νέας Γενιάς και τις θετικές εισηγήσεις της αρμόδιας Διεύθυνσης της ΓΓΝΓ. Οι κρατικές αρρυθμίες στη χρηματοδότηση (η οποία δόθηκε μόνο στα 14 από τα 29 χρόνια της λειτουργίας του) είχαν τις ανάλογες παρενέργειες στον προγραμματισμό των ερευνών και των

ενημέρωσης του κοινού», Επιστολή, 9.1.1991, Χρήστος Λούκος, Άννα Ματθαίου, Δημήτρης Σπάθης. «Το κείμενο διαμαρτυρίας 200 Ελλήνων επιστημόνων για τη λειτουργία του ΙΑΕΝ. 30.8.1990». «Η απάντηση της κ. Ντόρας Βυζοβίτου», *Διαβάζω*, τχ. 257 (20.2.1991), σ. 19-22.

6. «Ερευνητικά προγράμματα. Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας: το τελευταίο βιβλίο [= Π. Μουλλά, *Les concours roétiques de l'Université d'Athènes 1851-1877*, Αθήνα 1989, σ. 488. Βράβευση του βιβλίου, 17.10.1990]. Μια συνάντηση στο Πανεπιστήμιο Αθηνών»: Μιχάλης Σταθόπουλος, «Προσφώνηση του Πρύτανη του Πανεπιστημίου Αθηνών». Τριαντάφυλλος Ε. Σκλαβενίτης, «Πανεπιστήμιο και εκπαίδευση στο πρόγραμμα του Ιστορικού Αρχείου Ελληνικής Νεολαίας». Κ. Θ. Δημαράς, «Η πράξη του 1850». Παν. Μουλλάς, «Πανεπιστήμιο Αθηνών: ποιητικοί διαγωνισμοί και ιδεολογία (1851-1877)». Το κείμενο διαμαρτυρίας 200 Ελλήνων επιστημόνων για την κατάργηση του ΙΑΕΝ, 30.8.1990, *Τα Ιστορικά*, τ. 7, τχ. 12-13 (1991), σ. 195-216. [= *Επίσημοι Λόγοι Πανεπιστημίου Αθηνών* 30 (1988-1991), Αθήνα 1998, σ. 713-738].

7. Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας (ΙΑΕΝ) Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς, «Παρουσίαση Ερευνών και εκδόσεων 1994», Ομιλίες της 14ης Απριλίου 1995 στο Αμφιθέατρο του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών: Βασίλης Παναγιωτόπουλος, Διευθυντής ΚΝΕ-ΕΙΕ, Παναγιώτης Τσιλιγκαρίδης, Γενικός Γραμματέας Νέας Γενιάς, Τριαντάφυλλος Ε. Σκλαβενίτης και Σπύρος Ασδραχάς, μέλη της Επιτροπής του ΙΑΕΝ, *Ενημερωτικό Δελτίο ΚΝΕ-ΕΙΕ*, τχ. 14-15 (Ιαν.-Ιούν. 1995), σ. 6-17.

εκδόσεων του IAEN, και κυρίως στην ευαίσθητη σχέση της Επιτροπής με την επιστημονική κοινότητα, με το κλίμα αβεβαιότητας να παραλύει την έμπνευση και να υπονομεύει τη συνέχεια.

Παρ' όλα αυτά, οι έρευνες από 63 έφτασαν τις 103 και οι εκδόσεις από τις 22 στις 48, σε 57 τόμους, με 24.400 σελίδες. Οι έρευνες που ανατέθηκαν συμπλήρωσαν κενά και σιωπές σε θέματα που δεν είχαν ερευνηθεί, όπως οι πολιτικές νεολαίες, οι μη κυβερνητικές οργανώσεις νέων, ο αθλητισμός και η γυμναστική, το παιχνίδι, τα ζητήματα ενηλικίωσης στον ορεινό χώρο, οι στάσεις απέναντι στη στρατιωτική θητεία και οι μορφές κοινωνικότητας των στρατευμένων νέων, η ελληνική εκδοχή του **rock and roll φαινομένου**, η εσωτερική καθημερινή λειτουργία του πρωτοβάθμιου σχολείου, οι νέες μορφές κοινωνικότητας και οι θρησκευτικές νεολαίες, και η νοσολογία της παιδικής ηλικίας και της νεότητας.

Το 2003 δημιουργήθηκε ένα CD-ROM με την παρουσίαση του IAEN και ψηφιοποιημένα τα πρώτα 34 βιβλία του, που έγιναν διαθέσιμα και μέσω του διαδικτύου. Το 2011 έγινε από την αρχή η ψηφιοποίηση και των 47 βιβλίων του IAEN, που κυκλοφόρησαν σε DVD και στο διαδίκτυο σε μια θαυμαστή μορφή, εργασία που το έφερε και πάλι στην αιχμή των εξελίξεων της πληροφορικής. Ο αρ. 48 προστέθηκε το 2012.

Οι 22 νέες έρευνες, που ανατέθηκαν στην περίοδο 1994-1997, μας οδήγησαν στη διοργάνωση του τρίτου Διεθνούς Συμποσίου με θέμα «Οι χρόνοι της Ιστορίας για μια ιστορία της παιδικής ηλικίας και της νεότητας». Οι συζητήσεις στο πλαίσιο και τα περιθώριά του είχαν εντάσεις που θύμισαν στιγμές από το πρώτο Συμπόσιο, με τις σημαντικές προτάσεις και παρεμβάσεις του Jacques Le Goff, του José Gentil Da Silva, του Σπύρου Ι. Ασδραχά κ.ά.

Θυμίζω από την εισήγηση της Νόρας Σκουτέρη τα ακόλουθα:

Στην έρευνα αυτή ανοίχθηκαν οι δρόμοι για «μια ιστορία της παιδικής ηλικίας και της νεότητας». Δρόμοι λαμπруμένοι από συζητήσεις και παρεμβάσεις που φώτισαν μισοσκότεινες καταστάσεις, στρωμένοι με μελέτες και αναλύσεις που επισήμαναν αφανείς υπάρξεις, ξεχασμένες περιπτώσεις ή παραμελημένα ζητήματα, ονοματισμένοι με τίτλους και προγράμματα που διέδρυναν αποφασιστικά τη θεματολογία.⁸

και τα επόμενα του Φίλιππου Ηλιού:

Τι είναι ο λόγος περί νέων, τι είναι ο λόγος των νέων; Είναι ένας λόγος ο οποίος, όταν αρθρώνεται για τους νέους από τους νέους, αρθρώνεται όχι τόσο

8. «Ιστορία της παιδικής ηλικίας και της νεότητας: Οι ιστοριογραφικές οπτικές και οι χρόνοι τους. Στρογγυλή Τράπεζα», *Πρακτικά του Διεθνούς Συμποσίου Οι χρόνοι της Ιστορίας για μια ιστορία της παιδικής ηλικίας και της νεότητας*, Αθήνα, 17-19 Απριλίου 1997, IAEN, αρ. 33, Αθήνα 1998, σ. 355.

ως ο αυτοδύναμος λόγος μιας ηλικίας, όσο ως λόγος μιμητικός των πρεσβυτέρων. Ένα παράδειγμα: διάβαζα, τον τελευταίο καιρό, παράνομες νεανικές εφημερίδες της Κατοχής και αυτό μου δημιούργησε μια περιέργεια που με οδήγησε να αναζητήσω και προγενέστερες νεανικές εφημερίδες, εφημερίδες που έγραφαν και δημοσίευαν οι νέοι. Είναι ο λόγος των μεγάλων εκεί μέσα. Διαφέρει μόνο ως προς το ότι αναφέρεται σε κάποιους που είναι μικροί, οι οποίοι, όμως, εκφράζονται και διαπαιδαγωγούνται μέσα από πρότυπα και μηχανισμούς, τους οποίους επιβάλλουν οι μεγάλοι. Και οι νέοι μοιάζουν πρόθυμοι να αποδεχτούν και να ενσωματώσουν και τα πρότυπα και τους μηχανισμούς.

Επιδιώκουν οι νέοι να μιμηθούν για να φύγουν απ' αυτό το σαράκι που λέγεται νεανική ηλικία; Ένα ερώτημα προς έρευνα. Αυτό όμως θέτει, μια και ο τίτλος της συνάντησής μας περιέχει και την έννοια των ιστοριογραφικών προοπτικών, ένα άλλο, συναφές πρόβλημα: πως μελετούμε αυτούς τους νέους;⁹

Εκτός των τριών Συμποσίων, σημαντική ήταν η εμπειρία αλλά και οι υπηρεσίες που πρόσφερε στο ΙΑΕΝ το Διαρκές Σεμινάριο. Για πολλά χρόνια λειτουργούσε άτυπα με τις συναντήσεις μεταξύ των ερευνητών και των μελών της Επιτροπής, και τις συνεργασίες για τον σχεδιασμό και την εξέταση των προβλημάτων κάθε έρευνας και για τον έλεγχο και τη βελτίωση των βιβλίων που ετοιμάζονταν για έκδοση. Οργανωμένα το Σεμινάριο λειτούργησε από το 1995 με εισηγητές τους ερευνητές του ΙΑΕΝ, πλαισιωμένους από ειδικούς για τα θέματα συζητητές.

Η αξιολόγηση του έργου του ΙΑΕΝ είναι έργο της επιστημονικής κοινότητας και έχει κιόλας αρχίσει. Θυμίζω τα δύο μεγάλα σώματα κειμένων που δημοσιεύτηκαν στον *Μνήμονα*, τ. 25 του 2003, και στα *Ιστορικά*, τ. 28, τεύχος 55 (Δεκέμβριος 2011).¹⁰ Αν όμως με ρωτούσατε αυτή την ώρα για το ΙΑΕΝ, θα μπορούσα να σημειώσω ότι συνέβαλε, ώστε το νέο ιστοριογραφικό αντικείμενο της «Ιστορίας της παιδικής ηλικίας και της νεότητας» να κινηθεί στο πλαίσιο της ανανέωσης της ιστοριογραφικής θεματολογίας αλλά και των μεθοδολογικών εργαλείων και πρακτικών στην προσέγγιση των φαινομένων. Νέοι άνθρωποι βρήκαν στήριξη στην ερευνητική τους προσπάθεια, σε κλίμα ελευθερίας και διαλόγου.

Τελειώνοντας, θα ήθελα να επιμείνω στο θέμα που βάζει ο τίτλος της ανακοίνωσής μου, σχετικά με τη συμβολή στις προϋποθέσεις ανάδειξης του ιστοριογραφικού αντικειμένου «Ιστορία της παιδικής ηλικίας και της νεότητας», ένα νέο αντικείμενο της ιστοριογραφίας διεθνώς, στο οποίο μας έλαχε να είμαστε παρόντες, χωρίς τη συνηθισμένη χρονική απόσταση των 20-30 χρόνων, τον γνωστό ετεροχρονισμό της περιφέρειας.

Από το Στοχολόγιο του ΙΑΕΝ του 1983 διαβάζω τον ορισμό του: «Μια

9. Στο ίδιο, σ. 367.

10. Βλ. παραπάνω, υποσ. 1.

σειρά ιστορικών ερευνών με αντικείμενο τις ελληνικές νέες γενεές με μοναδική σταθερή την έννοια των νέων γενεών και αιτούμενο την ιστορικότητα της έννοιας αυτής, την αποκατάσταση δηλαδή των μηχανισμών μέσω των οποίων ορίζεται η σχέση των νέων γενεών με τα δημογραφικά, πολιτισμικά, κοινωνικά και ψυχολογικά συστήματα μέσα στο χρόνο». ¹¹ Και στον ορισμό και στην ερευνητική και συγγραφική πράξη δεν επιδιώκαμε να ερευνηθούν οι ηλικιακές κατηγορίες ως ταυτότητες, αλλά να διερευνηθεί ότι οι ηλικίες με τα ρευστά όρια δεν είναι πάντοτε αλλά κάποτε γίνονται κατηγορίες μεταβλητές, δηλαδή ιστορικές.

Το αντικείμενο απαιτούσε πολλαπλές, διεπιστημονικές και συγκριτικές προσεγγίσεις και κατανόηση και άλλων τοπικών και εθνικών παραδειγμάτων, ακόμη και σε παλαιότερες εποχές και πολιτισμούς, για μια απαραίτητη διεύρυνση της διανοητικής εποπτείας μας. Παρόλο που επικεντρωθήκαμε στον ελληνικό 19ο και 20ό αιώνα, έγιναν κατ' εξαίρεση αναθέσεις ερευνών και σε κάποιους που μελετούσαν παραδειγματικά θέματα της Αρχαιότητας, του Δυτικού Μεσαίωνα, του Βυζαντίου και της Τουρκοκρατίας, και στα Συμπόσιά μας προσκλήθηκαν σημαντικοί ξένοι ερευνητές που ανέπτυξαν θέματα αυτών των εποχών και των τόπων τους.

Όλα αυτά δημιούργησαν ένα κεφάλαιο που στήριξε τη λειτουργία του ΙΑΕΝ συνολικά και συντρόφεψε τους ερευνητές κατά τη σύνταξη των προτάσεών τους, τις δικές μας επιλογές και τον σεμιναριακό διάλογο κατά την ερευνητική διαδικασία και τη συγγραφή αλλά και την εκδοτική διαδικασία, δηλαδή τη μετάβαση από τη μηχανογραφημένη μελέτη στο τυπωμένο βιβλίο και από εκεί στο διαδίκτυο.

11. Βλ. το Φυλλάδιο του ΙΑΕΝ *Ερευνητικό πρόγραμμα, Διεθνή Συμπόσια*, ό.π., σ. 38.

